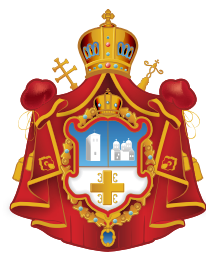

70 ГОДИНА
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕНО-ШКОЛСКЕ ОПШТИНЕ
СВЕТОГ САВЕ У ТОРОНТУ
недеља 6. октобар 2024.

70 YEARS
SAINT SAVA SERBIAN ORTHODOX
CHURCH AND SCHOOL CONGREGATION OF TORONTO
Sunday, October 6, 2024.

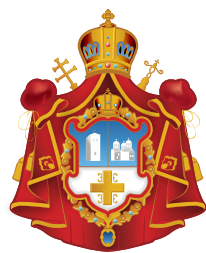

Издаје се са благословом
Његовог Високопреосвештенства Архиепископа торонтског
и Митрополита канадског Г. др МИТРОФАНА

Published with the blessing of
His Eminence Archbishop of Toronto
Metropolitan of Canada Dr. MITROFAN

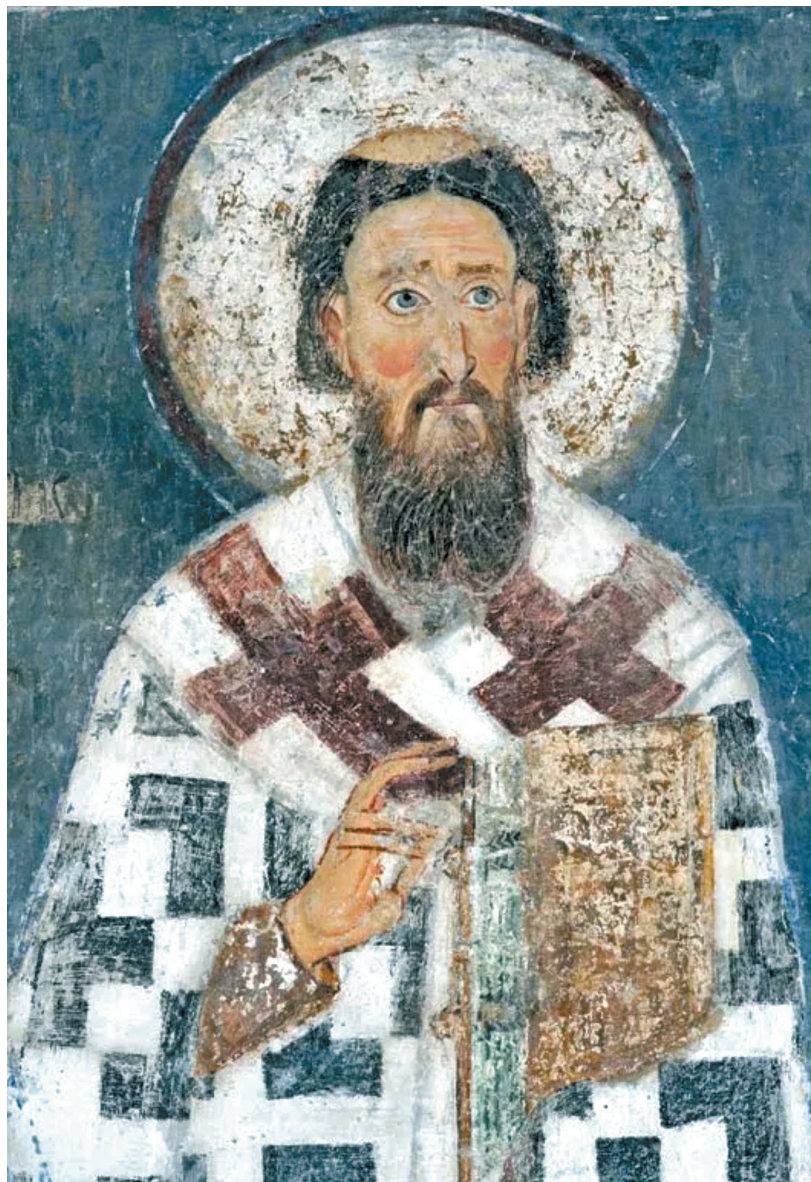
Његова Светост Архиепископ Пећки
Митрополит Београдско-Карловачки
Патријарх Српски Г. др ПОРФИРИЈЕ

His Holiness Archbishop of Peć
Metropolitan of Belgrade-Karlovci
Serbian Patriarch Dr. PORFIRIJE

**СВЕТИ САВА
НЕБЕСКИ ПОКРОВИТЕЉ НАШЕГ ХРАМА
И ОСНИВАЧ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ**

**SAINT SAVA
OUR CHURCH PATRON SAINT
AND FOUNDER OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH**

**70 ГОДИНА
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕНО-ШКОЛСКЕ ОПШТИНЕ
СВЕТОГ САВЕ У ТОРОНТУ**

„Црква ваша можда јесте мала, али Дух Свети, Који је у њој, неизмерно је велик“.

Патријарх Иринеј, 9. јун 2015.

Са благословом Његовог Високопреосвештенства Архиепископа торонтског и Митрополита канадског Г. др Митрофана, Епархија Канадска прославља седамдесет година од оснивања „Српске православне црквено-школске општине Светог Саве у Торонту“. Црква Светог Саве и црквени дом подигнути су између 1953. и 1955. године у славу Божију и на службу српском православном народу. Епархији и парохијанима цркве Светог Саве учињена је велика част да могу дочекати Његову Светост Патријарха српског Г. др Порфирија да својим учешћем увелича овај значајни јубилеј. Патријарх Порфирије је трећи првојерарх СПЦ, након блаженопочивших патријараха Павла и Иринеја, који је посетио Торонто, и други патријарх, после патријарха Иринеја, који је служио Архијерејску Литургију у цркви Светог Саве.

1941-1982: Почетак

- Током Првог светског рата мали број Срба посветио се пружању хуманитарне помоћи ратом разореној Србији. Од 1903. до 1948. Торонто је бројао мали број Срба, тако да није било могућности за градњу цркве и дома.
- Док је у отаџбини беснео Други светски рат, Српкиње су 1941. године покренуле хуманитарни фонд из ког је израсло Коло српских сестара „Краљица Александра“. Ангелина Каљаловић је била прва председница. Од 1948. до 1968. године функцију председнице обављала је Милица Марковић. То је био период кад се кренуло с планирањем изградње и развоја црквене заједнице.
- 1948. године, много српских родољуба, избеглица из Другог светског рата, стигло је у Канаду што је омогућило планирање подизања цркве и дома.
- 3. октобра 1948. године основано је друштво „Српски дом и црква“ задужено за планирање и подизање српске цркве и дома. 28. марта 1954. оно је преименовано у „Српска православна црквено-школска општина Светог Саве у Торонту“. Божидар М. Марковић је био председник од 1948. до маја 1970. године.
- Црквено имање је купљено за 5.000 долара.
- Архитекта Пера Поповић представио је свој пројекат 1952. Извођач радова је био Веља Реља.
- Градња је почела 10. јуна 1953. Велики број чланова цркве добровољно је учествовао у изградњи.
- Епископ Дионисије (Миливојевић) је осветио камен темељац 22. августа 1953.
- Црквени дом је завршен за први светосавски програм који је одржан 30. јануара 1954. године. Прва Света Литургија служена је у црквеном дому на Васкрс, 25. априла 1954. године.

Освећење

- Епископ Николај (Велимировић) осветио је српски дом Светог Саве 5. септембра 1954. године. Кум је био потпредседник цркве Васа Воларов. Дрвена кућа у којој су били смештени канадски војници, повратници из рата, налазила се у улици Ривер 203, поред самог дома. Владика Николај је, видевши ту скромну прилику за преноћиште, изабрао да преспава на месту настанка будуће цркве Светог Саве. Наш вољени светитељ је преноћио на месту на којем сада стоји прва српска црква у Торонту!
- Краљ Петар II Карађорђевић прихватио је да буде ктитор нове цркве, док се краљица Александра прихватила ктитора Кола српских сестара.
- Обред освећења цркве Светог Саве обавио је Епископ Дионисије (Миливојевић) 22. маја 1955. године. Саслуживало је пет свештеника. Кум је био Петар Каралејић из Торонта, а кума Ленка Лалић из Монтереала. На Архијерејској Литургији одговарао је Хор „Свети Ђорђе” са Нијагариних водопада. Иконостас је осликао Симо Тимовски.
- Хипотека је отплаћена 1965. године. Хор „Свети Сава” одговарао је на Светој Архијерејској Литургији уз началствовање Епископа Стефана (Ластавице).
- Отац Алексије Шевченко је био први стални свештеник, док су свештеници са најдужим стажом били протојереји Михајло Додер и Василије Томић.

Културни почеци

- Омладинска група „Шумадија”, оформљена 1953. године, основала је 20. фебруара 1955. године хор „Свети Сава”. Први председник је био Коста Јоксимовић. Хор је имао укупно 27 председника, а садашњи дугогодишњи председник и диригент је Џон Јован Лукић. Више од 45 година, од 13. новембра 1955. до краја јануара 2001. године, хор је одговарао на Светим Литургијама у цркви Светог Саве. Осим тога, хор је организовао велики број концерата, певао у многим црквама у Канади и САД-у и учествовао на фестивалима Српског певачког савеза.
- Прву недељну школу, на челу са Василијем Зечевићем као директором, црква је покренула 1956. године.
- Шездесетих година двадесетог века, при хору Светог Саве основане су три млађе секције: Омладински хор „Свети Сава” 1961. године са диригентом Мирјаном Драгашевић; Омладинска тамбурашка група „Свети Сава” са диригентом Ђорђем Јоксимовићем; Млађа фолклорна група је 1962. године преименована у „Опленац”, а њен кореограф је био Драгослав Радосављевић. Кореограф сениорске фолклорне групе „Стражилово” био је Радисав Раде Додић.

Изазови и промене

- Трагична је била подела у Српској Православној Цркви у дијаспори 1963. године. Дана 22. децембра 1963. године на ванредној скупштини, 77% чланова гласало је за останак у цркви Светог Саве, док се 23% изјаснило за формирање нове цркве.
- Да би се спречило даље осипање чланства, све црквене групе су подстакнуте да прошире свој рад.

- Хор Свети Сава је био домаћин Сабора српског певачког савеза 1965. године, када је формиран „Трећи окружни хор” Српског певачког савеза. Сачињавало га је више од 120 певача из Торонта, Нијагаре, Хамилтона (Наш Роуд) и Лакаване. Бора Драгашевић је обављао функцију председника од 1965. до 1975. године. Хор је 1969. године организовао прославу јубилеја „750 година аутокефалности Српске Православне Цркве”, а био је и организатор Епархијског дана у Нијагари од августа 1966. до августа 1984. године, залажући се за будућу Епархију и манастир у Канади.
- 28. јуна 1989. хор „Свети Сава” певао је поводом јубилеја 600 година од годишњице Битке на Косову у Позоришту Рајерсон. Били су део „Видовданских певача” - три црквена хора, састављена да би певали у јединству и за подсећање на велики датум.
- Почетком седамдесетих година 20. века црква, сестре, хор и Опленац организовали су годишњи Караван павиљон „Опленац”. Фолклорни ансамбл „Опленац” обновљен је 1974. године. Често називан „Црквени Опленац”, прославио је 50. годишњицу постојања од тог датума. Кореографи ансамбла су били Миле Оцокољић и Драган Макленов. Опленац је учесник фестивала Карасага, као и фестивала фолклорних група у Канади и САД.
- Недељна школа обновљена је 1978. године. Радом школе је руководио директор Михаило Радан са екипом наставника.
- Кроз цркву је прошао велики број појаца и учитеља.
- 10. маја 1970. године у дому цркве Светог Саве основана је „Радио Шумадија”. Скупом је председавао Божидар М. Марковић који је дао име програму; био је то његов последњи чин председниковања. Нажалост, тог истог поподнева се упокојио. Александар Ђорђевић је изабран за председника Радио Шумадије; Бора Драгашевић је био програмски директор и продуцент од 1970. до 2010. године.
- Све црквене организације су свесрдно помагале рад цркве и Епархије и са ентузијазмом промовисале нашу српску културу и заједницу.

Краљеви, краљице и великодостојници

- Велика кнегиња Олга, сестра Светог цара Николаја II Романова, присуствовала је освећењу цркве 1955. године и поклонила својеручно рађену икону Светог Александра Невског.
- Светој Литургији у цркви присуствовали су 1959. године краљ Петар II Карађорђевић, бугарски принц Симеон и принцеза Марија Лујза, унука краљице Јелене Петровић-Његош; и 1961. године и кнез Михаило Петровић-Његош; а 1966. године принц Томислав и принцеза Маргарета Карађорђевић. Престолонаследник Александар, принцеза Катарина и принцеза Јелисавета Карађорђевић присуствовали су Светој Литургији 1992. Десет година касније Престолонаследник и Принцеза су били почасни гости на освећењу храма Сабора српских светитеља у Мисисаги.
- Нашу цркву посећивали су скупштински заступници, градоначелници, градски већници и угледни гости из завичаја.

1983-2000: Друга парохија

- Скоро 40 година, све до 2023. године, црква Светог Саве и храм Сабора српских светитеља у Мисисаги регистровани су под називом „Српска православна црквено-школска општина Светог Саве у Торонту“.
- Продаја свештеничке куће цркве Светог Саве на Тенис Кресенту 1983. године омогућила је куповину зграде и имања у улици Дикси у Мисисаги, као будућег Српског центра.
- Реновирање Центра почело је 1984. године и доњи ниво је адаптиран за привремену капелу. Центар је освештао Епископ Христофор (Ковачевић) 3. септембра 1984. године. Кума је била Марина Селак, првобитна чланица Управног одбора 1948. године. Живан Марковић и Синиша Гајић су направили иконостас, а Драган Марунић је писао иконе.
- 1992. Патријарх Павле је био први српски патријарх који је уприличио посету поводом духовног уједињења Српске Православне Цркве. Служио је 20. октобра 1992. године Свету Архијерејску Литургију у капели Сабора српских светитеља. На ручку у Српском центру у име Његове Светости говорио је Митрополит Иринеј (Ковачевић).
- Патријарх Павле је 14. јуна 1994. године осветио камен темељац храма Сабора српских светитеља у Мисисаги. Темели су освећени 26. новембра 1995. године. Освећење је обавио Епископ Георгије (Ђокић).
- Још три црквене заједнице произашле су из цркве Светог Саве: Црквено-школска општина Светог Петра и Павла у Оквилу, формирана 8. фебруара 1990. године; Црквено-школска општина Светог Арсенија Сремца у Витбију, основана првобитно у јулу 1969. године, а званично 6. фебруара 1993. године; и Црквено-школска општина Светог Архангела Гаврила у Ричмонд Хилу основана на седници у цркви Светог Саве 19. априла 2007. године.
- Хуманитарни рад у цркви Светог Саве и Српском центру обављали су Епархијски „Добротворни фонд Цар Лазар“ и „Српска братска помоћ“.

2001-2023: Још нових почетака

- Док су се многе активности помериле из улице Ривер у Мисисагу, у цркви Светог Саве и даље су осниване нове организације. У овом периоду парохијани су лепо реновирали цркву и салу.
- Стево Добрић је 1991. године покренуо „Клуб пензионера“ са циљем да пензионери помажу цркви и у хуманитарном раду.
- Стражилово је оживело 1997. године као Српско друштво „Стражилово“ на иницијативу Бронхија Радуновића и Биљане Злојутро. Фолклорно друштво „Фрула“ је почело са радом новембра 2001. године.
- Поводом прославе 50 година посвећене службе цркви, Коло српских сестара „Краљица Александра“ објавило је детаљну историју својих активности. Саставила ју је Олга Б. Марковић, ћерка председника цркве Светог Саве Божицара М. Марковића. 12. октобра 2024. Коло ће обелижити 83-годишњицу постојања. Коло српских сестара „Краљица Александра“ прешло је 2. децембра 2002. у Мисисагу, што је за последицу

имало формирање Кола српских сестара „Свете жене мироносице“ при цркви Светог Саве 2. марта 2003. Љиљана Марковић изабрана је за прву председницу Кола српских сестара „Свете жене мироносице“.

- Хор „Свети Сава“, који је наизменично одговарао на службама у цркви Светог Саве и у капели у Мисисаги, преселио се у храм Сабора српских светитеља у Мисисаги крајем јануара 2001. године, чиме је постао први српски хор у Мисисаги. Хор је певао пред два српска Патријарха, бројним архијерејима српским и оним других православних јурисдикција, као и пред краљевском породицом. Поводом 60. годишњице постојања 2015. године, хор је објавио споменицу у којој је представио своју дугу историју. 2025. године хор прославља 70. годишњицу постојања.
- Хор „Кир Стефан Србин“ основан је маја 2000. године на иницијативу протојереј-ставрофора Василија Томића, Милана Димитријевића, председника од оснивања, диригента Јасмине Вучуровић и Наде Димитријевић. Хор је почео да одговара на Светој литургији у цркви Светог Саве на Васкрс, 15. априла 2001. Већ 2003. године хор је учествовао на првом Сабору српских хорова отаџбине и дијаспоре када су потписали Оснивачку повељу Савеза српских хорова у Београду.
- Хор „Кир Стефан Србин“ певао је у нашем манастиру Преображења Господњег и многим црквама у Канади и САД-у, Енглеској, Шведској и Србији. Приближио је српску духовну и световну музику српској и другој публици на својим годишњим концертима и на многим еминентним местима широм Канаде. Певао је пред српским патријарсима, јерусалимским патријархом, бројним црквеним архијерејима и краљевском породицом, а појављивао се у медијима.
- 2011. године Епископ Георгије (Ђокић) је хор „Кир Стефан Србин“ прогласио званичним хором Епархије. Круну његових наступа представља што су имали част да 2012. године певају у четири града у Светој земљи.
- 2013. године хор је певао на 60. годишњици освећења камена темељца Цркве Светог Саве. Хор ће прославити 25. годишњицу постојања 2025. године.

Рад се наставља

- Изградња храма Сабор српских светитеља почела је 1999. године. Београдски архитекта Предраг Ристић је представио свој пројекат 1986. године. Надгледање радова вршио је архитекта из Торонта Милутин Миле Копша. Бројни парохијани су били укључени у овај историјски пројекат.
- Оба црквена хора, хор „Свети Сава“ и хор „Кир Стефан Србин“ одговарали су на Светој архијерејској литургији на Освећењу храма Сабора српских светитеља у Мисисаги 15. јуна 2002. године, освећењу фресака 22. априла 2012. године, и устоличењу Његовог Преосвештенства Епископа канадског др Митрофана 18. септембра 2016.
- Хуманитарни рад који су започели први досељени Срби у Торонту током Првог светског рата наставља се и данас у сада многобројним организацијама које сарађују са црквом.

2023: У будућност

- Од 1948. до 2023. године црква је имала 17 председника. Први је био Божидар М. Марковић.
- На годишњој скупштини 2023. источне и западне парохije Торонта су гласале да се финализује раздвајање и да раде независно једна од друге. Тада је за председника цркве „Свети Сава“ у улици Ривер изабран Владе Милошевић. То је значило нови почетак.
- Након што је Његова Светост Патријарх Иринеј служио своју прву - и једину - Архијерејску литургију у цркви Светог Саве 9. јуна 2015. године, рекао је: *„Црква ваша можда јесте мала, али Дух Свети, Који је у њој, неизмерно је велик“*.

У присуству Његове Светости Патријарха српског Г. др Порфирија и Његовог Високопреосвештенства Митрополита канадског Г. др Митрофана сабрали смо се да обележимо 70 година „Мајке Цркве“ Светог Саве на подручју шире области Торонта. Одајемо почаст хиљадама парохijана који су добровољно издвојили и посветили своје време, енергију и љубав да одрже нашу Српску православну веру, наставе традицију и сачувају поуке наших предака. Сетимо се јерараха, свештеника, појаца, сестара, певача, играча, учитеља и хиљаде оних који су венчани, крштени, сахрањени, у овој скромној цркви у срцу Торонта. Нека Господ излије милост Своју на ову малу „Мајку Цркву“ Светог Саве која је многим пружила неизмерно много током дугог низа година. Нека њена будућност буде вођена стазама молитве и слоге да би своју стогодишњицу прославила јача духом, вером и јединством. И милошћу Његовом нека буду обилно благословени сви који ступе у њу да Га прославе.

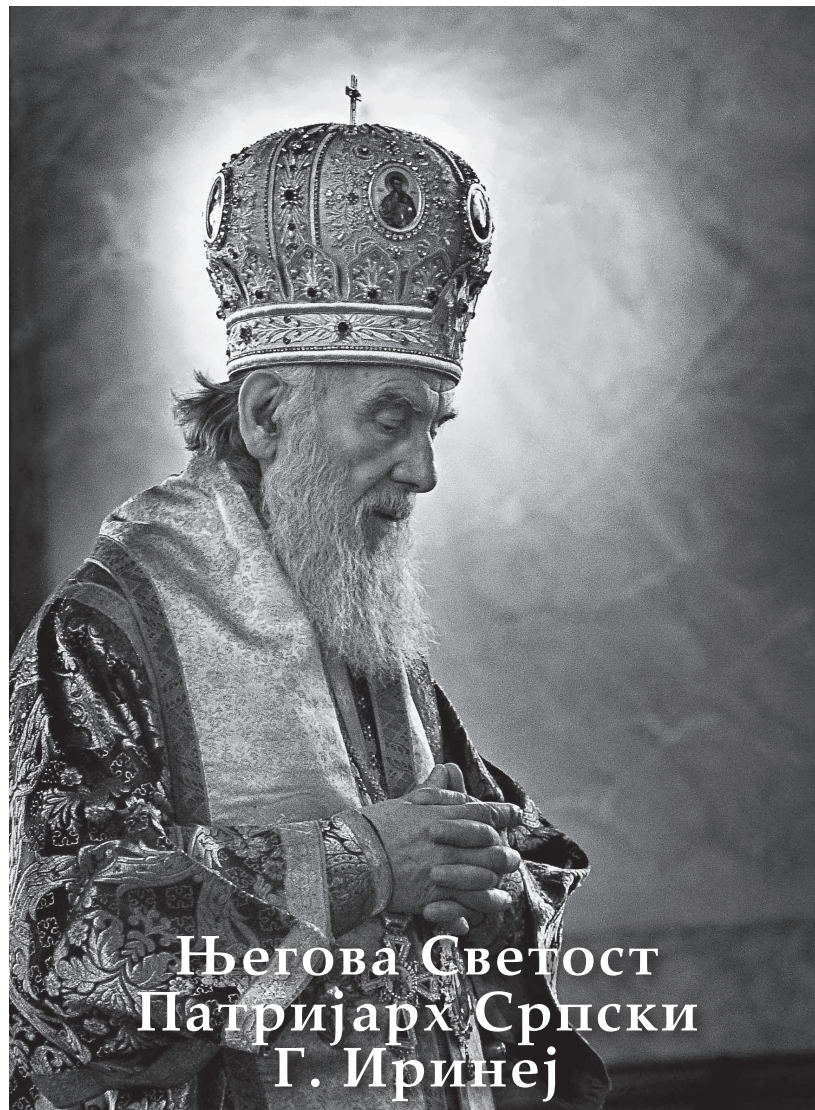
Драга Драгашевић
Ђорђо Васић, превод на српски

**“МАЈКА ЦРКВА” СВЕТОГ САВЕ
У СРЦУ ТОРОНТА**

„Црква ваша можда јесте мала, али Дух Свети, Који је у њој, неизмерно је велик”.
блаженопочивши Патријарх Иринеј

Изговорено у цркви Светог Саве 9. јуна 2015.

**“MOTHER CHURCH” OF SAINT SAVA
IN THE HEART OF TORONTO**

“Your Church may be small, but the Holy Spirit within it is immeasurably great”.
Patriarch Irinej of blessed memory

Proclaimed in the Saint Sava Church June 9, 2015.

**ОСВЕЋЕЊЕ СРПСКОГ ДОМА СВЕТОГ САВЕ ИЗВРШИО ЈЕ
ВЛАДИКА НИКОЛАЈ (ВЕЛИМИРОВИЋ) 5. СЕПТЕМБРА 1954.**

Њ.Пр. епископ Николај Велимировић држи говор после освећења Дома. С лева: оци Шевченко и Миодраг Ђурић, затим Божидар Марковић, мајор Јоксимовић и Перо Булат.

Владика Николај држи говор на банкету после освећења дома.
Bishop Nikolaj speaking at the Consecration luncheon.

**ОСВЕЋЕЊЕ
СРПСКОГ ДОМА
у Торонту 5 септ. 1954**

Недеља, 5 септембра, за Србе у Канади, посебно за Српски народ у Торонту, била једна светла страница српске историје у Канади, посебно у Торонту. Тада дана извршило се **ОСВЕЋЕЊЕ СРПСКОГ ДОМА**, или ЦРКВИ „СВЕТОГ САВЕ“ у овом месту.

РАСПОРЕД СВЕЧАНОСТИ:

1. СВЕТА АРХИЈЕРЕЈСКА ЛИТУРГИЈА у Српском Дому, угао РИВЕР и БЕРАРД Ул., почне у 10 часова. Служи ЊЕГОВО ПРЕСВЕШТЕНСТВО ВЛАДИКА НИКОЛАЈ уз учешће наших свештеника из суседних кванција Канаде и Америке.

По завршетку Свете Литургије биће **МОЛЕБА** за здравље и снажење ухашеног и на правди Бога осуђеног МИТРОПОЛИТА ПРВОПОРСКОГ ГОСПОДИНА АРСЕНИЈА. Служба се завршава са **МОЛОДЕЖТВИЈЕМ** КРАЈИЦИ ЈЕЛЕНСАВЕТИ И КРАЉУ ПЕТРУ ДРУГОМ.

2. **ОСВЕЋЕЊЕ СРПСКОГ ДОМА** при СРПСКОЈ ЦРКВИ „СВ. САВЕ“ У ТОРОНТУ, Ривер и Берард улица.

3. **СВЕЧАНИ БАНКЕТ:**
У истом освећеном Дому одржаће се **СВЕЧАНИ БАНКЕТ** који почиње тачно у 2 ЧАСА ПОСЛЕ ПОДНЕ.

4. **ВЕЧЕРЊИ ПРОГРАМ** почиње у ТОРМОУ САЛИ у 8 часова у вече. Свира познато тамбурачко друштво „ПЛАВИ МЕЛД“ из Хамилтона.

На ову величанствену прославу свесрдно се позивају сви национални Срби и Српкиње, без обзира на све политичке и остале разлике, јер наша Црква је Црква свих Срба и Српкиња која је саграђена уз пожртвовање српског народа, на ње и даље напредовати уз помоћ свих Срба.

Улазница на банкет и вечерњи програм \$ 2.— САМО за вечерњи програм \$1.—

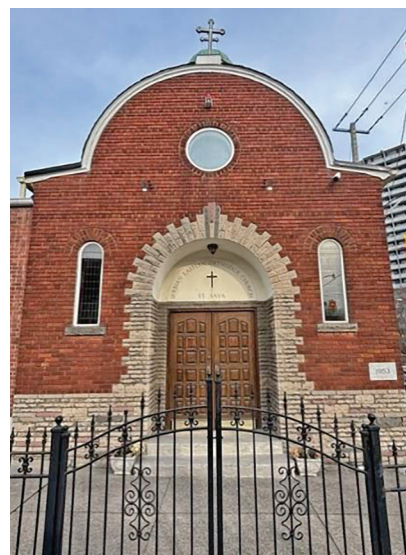
Овај братски и сестрински позив, упућен од браће браћу, од сестара сестрама — од срца драг, упућује Српском Народу: СРПСКА ЦРКВЕНО-ШКОЛСКА ОПШТИНА СВ. САВЕ у ТОРОНТУ ЗАЈЕДНО СА КОЈОМ СРПСКИХ СЕСТАРА И СВИМ СРПСКИМ НАЦИОНАЛНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА У ОВОМ МЕСТУ, КОЈЕ СУ СВОЈИМ РАДОМ И ПОЖРТВОВАЊЕМ ДОПРИНЕЛЕ ДА СЕ САГРАДИ ДОМ И ЦРКВА У ТОРОНТУ.

Торонто, 15 августа 1954 г.

**CONSECRATION OF THE SAINT SAVA CHURCH HALL
BY BISHOP NIKOLAJ (VELIMIROVIĆ) SEPTEMBER 5, 1954.**

**ОСВЕЋЕЊЕ ХРАМА СВЕТОГ САВЕ ИЗВРШИО ЈЕ
ВЛАДИКА ДИОНИСИЈЕ (МИЛИВОЈЕВИЋ) 22. МАЈА 1955.**

Протојереј Алексије Шевченко дочекује Епископа Дионисија на улазу храма.
Bishop Dionisije is welcomed at the Church entrance by Very Rev. Aleksije Ševčenko.

Унутрашњост "Мајке Цркве" Светог Саве данас. Иконостас је рад Симе Тимовског.
Interior of the "Mother Church" of Saint Sava today. Iconostasis by Simo Timovski.

**CONSECRATION OF THE SAINT SAVA CHURCH
BY BISHOP DIONISIJE (MILIVOJEVIĆ) MAY 22, 1955.**

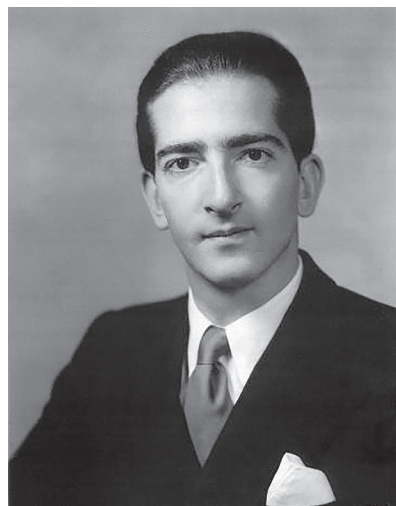
КРАЉЕВСКЕ ПОРОДИЦЕ ПОВОДОМ ОСВЕЋЕЊА
ЦРКВЕ СВЕТОГ САВЕ
SAINT SAVA CHURCH CONSECRATION AND ROYALTY

Краљица Александра Карађорђевић
Ктитор Кола српских сестара

Queen Aleksandra Karadjordjević
Patron of the Circle of Serbian Sisters

Краљ Петар II Карађорђевић
Ктитор цркве Светог Саве

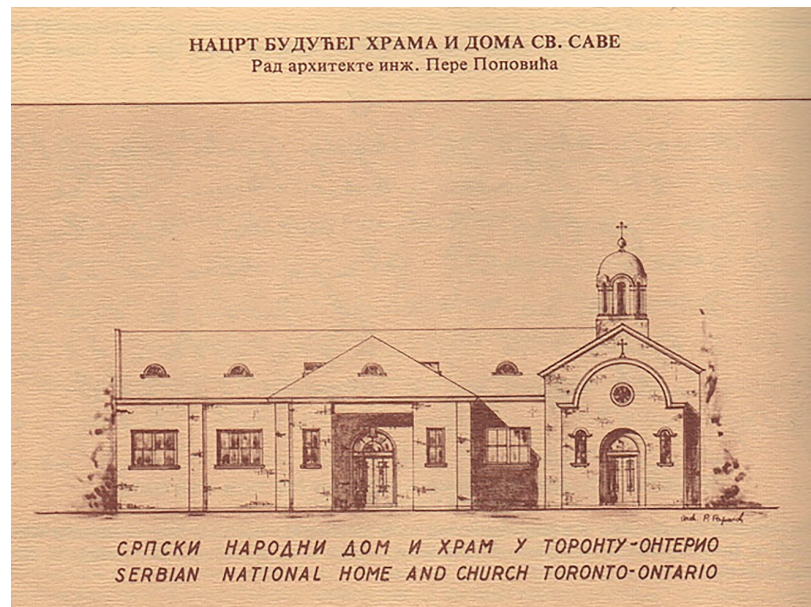
King Peter II Karadjordjević
Patron of the Saint Sava Church

Велика Кнегиња Олга Романова, сестра Светог цара Николаја II Романовог
на Архијерејској литургији поводом освећења храма 22. маја 1955.
Grand Duchess Olga Romanov, sister of Saint Tsar Nicholas II Romanov,
at the Consecration Hierarchical Liturgy May 22, 1955.

THE BEGINNING - ПОЧЕТАК

Нацрт храма и сале из 1952. рад Пере Поповића.
Architect Pera Popović's plan for the Church and Hall, 1952.

Божидар М. Марковић
Božidar M. Marković

Божидар М. Марковић верно је служио и руководио цркву Светог Саве од оснивачке седнице 3. октобра 1948, до свог упокојења 10. маја 1970.

From the first planning meeting October 3, 1948 Božidar M. Marković faithfully served and guided the Saint Sava Church as its long time president until his passing May 10, 1970.

70 YEARS
SAINT SAVA SERBIAN ORTHODOX
CHURCH AND SCHOOL CONGREGATION OF TORONTO

“Your church may be small, but the Holy Spirit within it is immeasurably great”.

Patriarch Irinej, June 9, 2015.

With the blessing of His Eminence Archbishop of Toronto and Metropolitan of Canada Dr. Mitrofan the Serbian Orthodox Diocese of Canada is celebrating the 70th anniversary of the founding of the Saint Sava Serbian Orthodox Church and School Congregation of Toronto in 1954. The Church and Hall were erected to the Glory of God and to the service of the Serbian Orthodox faithful between 1953 and 1955. The Diocese and the parishioners of the Saint Sava Church are greatly honoured to welcome His Holiness Serbian Patriarch Dr. Porfirije whose presence enhances the significance of this jubilee. Patriarch Porfirije is the third Patriarch, after Patriarchs Pavle and Irinej, to visit the Toronto area and the second Patriarch, after Patriarch Irinej, to celebrate a Hierarchical Liturgy in the Saint Sava Church.

1941-1982: The Beginning

- During World War I the small number of Serbs focused on humanitarian aid for war-ravaged Serbia. From 1903 to 1948 there were few Serbs in Toronto to build a Church and Hall.
- With World War II raging in the homeland, Serbian women started a relief fund in 1941 which became the Circle of Serbian Sisters “Queen Aleksandra”. Angelina Kaljalović was first president. Milica Marković was president from 1948 to 1968 during the planning, building and growth periods of the Church community.
- In 1948 many Serbian patriots, refugees from the World War II, arrived. Planning was now possible.
- On October 3, 1948 the “Serbian Hall and Church Association” was formed to plan the Church and Hall. It was renamed the “Saint Sava Serbian Orthodox Church and School Congregation of Toronto” on March 28, 1954. Božidar M. Marković was president from 1948 to his death in May 1970.
- The Church and Hall property was purchased for \$5,000.
- Architect Pera Popović presented his design in 1952. Velja Relja was contractor.
- Construction began June 10, 1953. Many Church members worked voluntarily on the construction.
- On August 22, 1953 Bishop Dionisije (Milivojević) blessed the cornerstone.
- The Church Hall was completed for the first Saint Sava program January 30, 1954. The first Divine Liturgy was served in the Hall on Pascha, April 25, 1954.

Consecration

- Bishop Nikolaj (Velimirović) consecrated the Saint Sava Church Hall September 5, 1954. The Kum was Church vice president Vasa Volarov. A wooden house that had accommodated Canadian soldiers returning from war stood on the spot at 203 River Street adjacent to the Hall. Bishop Nikolaj saw the humble dwelling and he chose to sleep there where the

future Saint Sava Church would be. Our beloved saint slept where the first Serbian Church in Toronto now stands!

- King Petar II Karadjordjević accepted to be patron of the new Church while Queen Aleksandra accepted to be patron of the Circle of Serbian Sisters.
- Bishop Dionisije consecrated the Saint Sava Church May 22, 1955 assisted by five priests. The Kum was Petar Karalejić of Toronto; the Kuma was Lenka Lalić of Montreal. The Saint George Choir of Niagara Falls responded to the Hierarchical Liturgy. The iconostasis was written by Simo Timovski.
- The mortgage burning was in 1965. The Saint Sava Choir responded to the Hierarchical Divine Liturgy celebrated by Bishop Stefan (Lastavica).
- Very Rev. Aleksije Ševčenko was the first permanent priest while Very Revs. Mihajlo Doder and Vasilije Tomić were the longest serving priests.

Cultural Beginnings

- The Šumadija Youth Group formed in 1953 established the Saint Sava Choir February 20, 1955. Kosta Joksimović was the first president. The Choir has had a total of 27 presidents with John Jovan Lukić the current long time president and conductor. For more than 45 years, from November 13, 1955 to the end of January 2001, the Choir responded to the Divine Liturgy in the Saint Sava Church. It organized many concerts, sang in many Churches in Canada and the US, and participated in Serbian Singing Federation festivals.
- The first Sunday School was initiated by the Church in 1956 with Vasilije Zečević as director.
- Three junior groups were established under the Saint Sava Choir in the 1960s: the Saint Sava Junior Choir in 1961 with Mirjana Dragašević as director; the Saint Sava Junior Tamburica Group with Djordje Joksimović as director; the Saint Sava Junior Folklore in 1962, which became Oplenac, with Dragoslav Radosavljević, choreographer. The senior Stražilo-vo Folklore Group formed at that time was taught by Radisav Rade Dodić.

Challenges and Changes

- The 1963 division in the Serbian Orthodox Church in the diaspora was tragic. On December 22, 1963 at a special assembly 77% of the members voted to stay with the Saint Sava Church and 23% left to form a new church.
- To avert further erosion of membership all Church groups were galvanized to expand their work.
- The Saint Sava Choir hosted the 1965 Serbian Singing Federation Convention when the SSF Third District Choir was formed comprised of 120+ singers from Toronto, Niagara, Hamilton (Nash Road), and Lackawanna with Bora Dragašević as chairman from 1965 to 1975. This Choir organized the 750th anniversary of the Autocephalous Serbian Orthodox Church in 1969. It also organized Diocesan Day in Niagara from August 1966 to August 1984 with the purpose of advocating for a future diocese and monastery in Canada.
- On June 28, 1989 the Saint Sava Choir sang at the 600th anniversary of the Battle of Kosovo at the Ryerson Theatre as part of the Vidovdan Singers - three area Church choirs who came together to sing in unity and remembrance.

- In the early 1970s the Church, Sisters, Choir and Oplenac organized the annual Oplenac Caravan Pavilion. Oplenac was renewed in 1974. Often known as “Church Oplenac”, it recently celebrated its 50th anniversary from that date. Choreographers were Mile Ocokoljić and Dragan Maklenov. Now Oplenac participates in the Carassauga Festival, folkloramas in Canada and the US, etc.
- The Sunday School was renewed in 1978 with Mihailo Radan as director with a team of teachers.
- There were numerous cantors and tutors in the Church.
- On May 10, 1970 Radio Šumadija was established at the Saint Sava Church Hall at a meeting presided over by Božidar M. Marković who named the program, his final act as Church president. He died that afternoon. Aleksandar Djordjević was elected Radio Šumadija president; Bora Dragašević served as program director and producer from 1970 to 2010.
- All Church-affiliated organizations worked wholeheartedly for our Church and Diocese and enthusiastically promoted our Serbian culture and community.

Royalty and Dignitaries

- Grand Duchess Olga, sister of Saint Tsar Nicholas II Romanov, attended the Church consecration in 1955 and presented the Church with an icon of Saint Alexander Nevsky by her own hand.
- King Petar II Karadjordjević, Bulgarian Prince Simeon and Princess Marie Louise, granddaughter of Queen Jelena Petrović-Njegoš, attended a Divine Liturgy in the Church in 1959, as did Prince Mihailo Petrović-Njegoš in 1961, and Prince Tomislav and Princess Margaret Karadjordjević in 1966. Crown Prince Aleksandar, Crown Princess Katarina and Princess Jelisaveta Karadjordjević attended a Divine Liturgy in the Saint Sava Church in 1992. Ten years later the Crown Prince and Princess were the honoured guests at the Consecration of the All Serbian Saints Cathedral in Mississauga.
- Parliamentarians, mayors, city councillors and noted guests from the homeland visited our Church.

1983-2000: Second Parish

- **For almost 40 years - to 2023 - both the Saint Sava Church and the All Serbian Saints Cathedral were registered under the name “Saint Sava Serbian Orthodox Church and School Congregation of Toronto”.**
- The 1983 sale of the Saint Sava Church’s residence for priests and their families on Tennis Crescent paid for the building and property at Dixie and Dundas in Mississauga, the site of the Serbian Centre.
- Renovations on the Centre began in 1984 and the lower level was adapted as a temporary Chapel. The Centre was consecrated by Bishop Christopher (Kovačević) September 3, 1984 with Marina Selak, an original Board member in 1948, as Kuma. Živan Marković and Siniša Gajić built the iconostasis and Dragan Marunić wrote the icons.
- In 1992 Patriarch Pavle was the first Serbian Patriarch to visit as part of the administrative reunification of the Serbian Orthodox Church. He served a Hierarchical Liturgy in the Chapel of the Synaxis of Serbian Saints on October 20, 1992. Metropolitan Irinej (Kovačević)

- spoke at the luncheon in the Serbian Centre on behalf of His Holiness.
- On June 14, 1994 Patriarch Pavle blessed the cornerstone of the All Serbian Saints Cathedral in Mississauga. The foundation was blessed by Bishop Georgije (Djokić) November 26, 1995.
 - Three more Church Congregations emanated from the Saint Sava Church: Saints Peter and Paul Church Congregation of Oakville was formed February 8, 1990; Saint Arsenije Sremac Congregation was formed initially in July 1969 and officially on February 6, 1993; and Saint Archangel Gabriel Church Congregation of Richmond Hill was established at a meeting at the Saint Sava Church on April 19, 2007.
 - Humanitarian work was done at the Saint Sava Church and Serbian Centre by the Diocesan Tsar Lazar Fund and by the Serbian Brothers' Help.

2001-2023: More New Beginnings

- While many activities shifted from River Street to Mississauga, new organizations were still being formed at the Saint Sava Church. During this period the Church and hall were beautifully renewed by parishioners.
- Stevo Dobrić initiated the Senior Citizens Club in 1991 to focus on pensioners helping the Church and assisting in the humanitarian work.
- Stražilovo was revived in 1997 as Stražilovo Serbian Society on the initiative of Bronchia Radunović and Biljana Zlojutro. Frula Folk Dance Society began November 2001.
- To celebrate 50 years of dedicated service to the Church in 1991 the Circle of Serbian Sisters "Queen Aleksandra" published a detailed history of its activities written by Olga B. Marković, daughter of Saint Sava Church president Božidar M. Marković. October 12, 2024 marks the Circle's 83rd year. The Circle transferred to Mississauga December 2, 2002 inspiring the formation of the Circle of Serbian Sisters "Holy Myrrh-bearing Women" at the Saint Sava Church on March 2, 2003. Ljiljana Marković was its first president.
- The Saint Sava Choir, which had been alternating between the Saint Sava Church and the Chapel in Mississauga following the renovations, relocated to the All Serbian Saints Cathedral at the end of January 2001, making it the first Serbian choir in Mississauga. The Choir has sung before two Serbian Patriarchs, numerous hierarchs of the Serbian and other Orthodox Churches, and Royalty. For its 60th anniversary in 2015 the Choir published an anniversary book incorporating its long history. It is celebrating its 70th anniversary in 2025.
- Kir Stefan the Serb Choir was formed May 2000 on the initiative of Very Rev. Vasilije Tomić, Milan Dimitrijević, president since its inception, conductor Jasmina Vučurović, and Nada Dimitrijević. The Choir began responding to the Divine Liturgy in the Saint Sava Church on Pascha, April 15, 2001. As early as 2003 the Choir participated in the First Gathering of Serbian Choirs from the Diaspora and the Homeland and signed the Founding Charter of the Federation of Serbian Choirs in Belgrade.
- Kir Stefan the Serb Choir has sung in our Holy Transfiguration Monastery and in Churches in Canada, the US, England, Sweden and Serbia. It has introduced Serbian sacred and secular music to Serbian and non-Serbian audiences at its annual concerts and in many noted Canadian venues. It has sung before Serbian Patriarchs, the Jerusalem Patriarch, numerous Church hierarchs and Royalty, and appeared in media interviews.

- In 2011 Bishop Georgije (Djokić) inaugurated the Kir Stefan the Serb Choir as the official Choir of the Diocese. The crown of its performances was the honour to sing in four cities in the Holy Land in 2012.
- In 2013 the Choir sang at the 60th anniversary of the blessing of the cornerstone of the Saint Sava Church. It will celebrate its 25th anniversary in 2025.

The work continues

- Construction of the All Serbian Saints Cathedral began in 1999. Belgrade architect Predrag Ristić presented his design in 1986. Toronto architect Milutin Mile Kopša oversaw the work. Scores of parishioners were involved in many aspects of this historic project.
- Both the Saint Sava Choir and the Kir Stefan the Serb Choir responded to the Divine Liturgies at the All Serbian Saints Cathedral for the Cathedral Consecration June 15, 2002, the Blessing of the Frescoes April 22, 2012, and the Enthronement of Bishop Dr. Mitrofan September 18, 2016.
- The humanitarian work started by early Serbs in Toronto during World War I continues to this day by several Church-affiliated organizations.

2023: Into the Future

- From 1948 to 2023 the Church had 17 presidents beginning with Božidar M. Marković.
- At the Annual Meeting in 2023 the eastern and western parishes of Toronto voted to finalize separation and operate independent of each other. At that time Vlade Milošević was elected president of the Saint Sava Church on River Street. A new beginning.
- After His Holiness Patriarch Irinej served his first - and only - Hierarchical Liturgy in the Saint Sava Church on June 9, 2015 he said: *"Your church may be small, but the Holy Spirit within it is immeasurably great"*.

In the presence of His Holiness Serbian Patriarch Dr. Porfirije and His Eminence Metropolitan of Canada Dr. Mitrofan we have gathered to commemorate 70 years of the "Mother Church" of Saint Sava in the Greater Toronto Area. Let us honour the thousands of parishioners who willingly gave their time, energy and love to uphold our Serbian Orthodox faith and sustain the continuance of the traditions and lessons of our forefathers. Let us remember the hierarchs, priests, cantors, sisters, singers, dancers, teachers, and the thousands who were married, christened, buried, memorialized and celebrated at this little Church in the heart of Toronto. May the Lord pour His mercy over this little "Mother Church" of Saint Sava which gave so much to so many for so long. May He guide her future along the paths of prayer and harmony to celebrate her centennial stronger in spirit, faith and unity. And by His grace, may all who enter to glorify Him be abundantly blessed.

Draga Dragašević

СВЕТИ САВА БЛАГОСИЉА СРПЧАД

SAINT SAVA BLESSING THE SERBIAN CHILDREN

Репродукција познатог дела чувеног Уроша Предића деценијама је заузимало импозантно место у цркви Светог Саве. Сада у црквеној сали, сликала га је Душка Арежина, канадско-српска уметница која га је поклонила цркви Светог Саве у марту 1976. за будућа поколења верника.

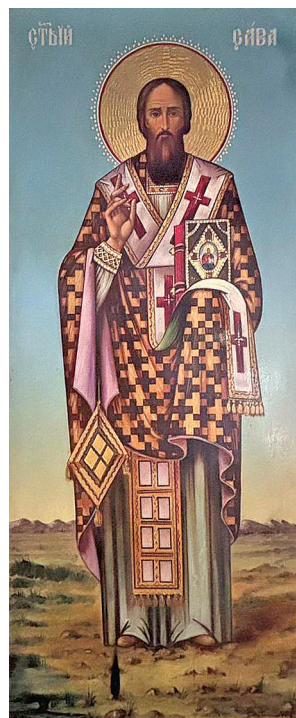
A reproduction of Uroš Predić's monumental work has had a prominent place in the Saint Sava Church for almost 50 years. Now displayed in the Saint Sava Church Hall, it was painted by Canadian Serbian artist Duška Arežina who gifted it to the Saint Sava Church in March 1976 for generations of Serbian Orthodox faithful.

ИКОНЕ СВЕТОГ САВЕ У ЦРКВИ
РАД СИМЕ ТИМОВСКОГ

Икона изнад главних врата цркве.
Icon above the main doors of the Church.

Икона на иконостасу цркве.
Icon on the Church iconostasis.

ICONS OF SAINT SAVA IN THE CHURCH
THE WORK OF SIMO TIMOVSKI

Уређивачки одбор

Драга Драгашевић, аутор
Ђорђо Васић, српски превод
Новак Кулина, техничка обрада

Editorial committee

Draga Dragašević, Author
Djordjo Vasić, Serbian translation
Novak Kulina, Technical design

**Организацију прославе 70 година Црквено-школске општине
Светог Саве у Торонту и дочек**

**Његове Светости Српског Патријарха Г. др Порфирија
омогућио је Одбор за Прославу чији чланови су следећи:**

**The 70th anniversary of the Saint Sava Serbian Orthodox Church
and School Congregation of Toronto and the welcome for
His Holiness Serbian Patriarch Dr. Porfirije were prepared by the
Organizing Committee whose members included the following:**

**Његово Високопреосвештенство Архиепископ торонтски
и Митрополит канадски Г. др МИТРОФАН
His Eminence Archbishop of Toronto, Metropolitan of Canada Dr. MITROFAN**

Жељко Чолаковић / Željko Čolaković

Протојереј-ставрофор Првослав Пурић / Very Rev. Prvoslav Purić

Протојереј-ставрофор Драго Кнежевић / Very Rev. Drago Knežević

Владе Милошевић / Vlade Milošević

Петар Јелић / Petar Jelić

Драган Ескић / Dragan Eskić

Драган Ивић / Dragan Ivić

Александар Цвијетиновић / Aleksandar Cvijetinić

Радослав Вељовић / Radoslav Veljović

Веселин Бјелаковић / Veselin Bjelaković

Горан Нинковић / Goran Ninković

Боривоје Иветић / Borivoje Ivetić

With thanks to: Olga B. Marković for her books “Doseljavanje Srba u Kanadu i njihova aktivnost” and “50th anniversary of the Circle of Serbian Sisters Queen Aleksandra, 1941-1991”; to the Saint Sava Church for the souvenir book “25th Anniversary of Saint Sava Church, 22 May 1980”; to the Saint Sava Choir for its souvenir volume “60th Anniversary, 1955-2015”; to the Serbian Orthodox Church in the USA and Canada and the New Gračanica Metropolitanate for the souvenir book of Patriarch Pavle’s 1992 visit; and to our Canadian Diocese for the book “Patriarch Irinej in Canada: Leading to the Heights, 2015-2016” and the “Šematizam” volumes.

ВОЉЕНИ СВЕТИТЕЉ СВЕТИ НИКОЛАЈ ЖИЧКИ И ОХРИДСКИ
ПРЕНОЋИО ЈЕ НА МЕСТУ ГДЕ ЈЕ ЦРКВА СВЕТОГ САВЕ

BELOVED SAINT NIKOLAJ OF ŽIČA AND OHRID
SLEPT ON THE SITE OF THE SAINT SAVA CHURCH

ТРОПАР СВЕТОМ НИКОЛАЈУ Глас 8.

Златоусти проповедниче Васкрслог Христа
Путовођо рода српскога крстоноснога у векове
Распевана лиро Духа Светога
Поносе и љубави монаха
Радовање и похвало свештеника
Учитељу покајања свенародни владико
Человођо богомољне војске Христове
Свети Николаје српски и свеправославни
Са свима светима Небеске Србије
моли Јединог Човекољупца
Да подари мир и слогу роду нашему.
АМИН

TROPARION TO SAINT NIKOLAJ Tone 8

O golden-tongued preacher
proclaiming the risen Christ,
everlasting guide of the cross-bearing
Serbian people,
resounding harp of the Holy Spirit,
and dear to monastics who rejoice in you,
pride and boast of the priesthood,
teacher of repentance, master for all nations,
guide of those in the army of Christ as
they pray to God,
Holy Nikolaj pride of the Serbian people and
Orthodoxy, with all the saints, implore the
only Lover of mankind to grant us peace and
joy in His heavenly kingdom.
AMEN

